

Mihael Glavan

ENA VERA – DVE DOMOVINI PRIMOŽA TRUBARJA

Leta 2008 (5. in 6. junija) je v Tübingenu, natančneje v vojvodskih sobanah na gradu Hohentübingen, le korak od vogala Morhartove tiskarne, kjer sta bili leta 1550 natisnjeni prvi dve slovenski knjigi, katekizem in abecednik, potekal simpozij *500 let Primoža Trubarja, reformatorja med Slovenijo in deželo Württemberg*.^{*} Nemški in slovenski predavatelji so takrat poudarili evropsko dimenzijo Trubarjevega delovanja, pa tudi njegovo zgodovinsko poslanstvo med Slovenci in Hrvati. Prispevki 14 referentov, dopolnjeni s šestimi razpravami, so zdaj tudi širše dostopni v veličastnem, lepo oblikovanem in natisnjenem zborniku, ki obsega 451 strani in veliko število slikovnih prilog, kart in preglednic. Naslovili so ga: *Primož Trubar in Württemberg*, s čimer so ga poudarjeno umestili v Trubarjevo delovanje v deželi Württemberg. Kot izdajateljica je navedena deželna komisija za zgodovinopisje v Baden-Württembergu, kot založba pa W. Kohlhammer Stuttgart. Uredili so ga trije ugledni strokovnjaki: prof. dr. Lorenz Sönke, direktor Inštituta za deželno zgodovinopisje in historične vede na Eberhard Karlovi univerzi v Tübingenu, prof. dr. Anton Schindling, predstojnik oddelka za novejšo zgodovino na isti univerzi in prof. dr. Wilfried Setzler, ki je bil do leta 2008 vodja oddelka za kulturo mesta Tübingen.

Med avtorji in organizatorji se večkrat pojavlja ime našega prijatelja, dr. Zvoneta Štrublja, ki je sedanji duhovni in kulturni vodnik

^{*} Govorjeno ob slovesni predstavitvi zbornika v Trubarjevi hiši v nedeljo, 30. oktobra 2011.

Slovencev v deželi Baden-Württemberg. Čeprav ni naveden med uredniki tega zbornika, vemo, da so njegove zasluge pri zasnovi in izpeljavi simpozija 2008 v Tübingenu in za izid te knjige ključne in neprecenljive, segajo pa seveda vse do tega srečanja, ki ga je prav tako sprožilo njegovo zavzeto delo. Ob njem je treba omeniti tudi redaktorja in oblikovalca te knjige in še več drugih slovenskih tiskov, brošur in vabil, Borisa Bigota in Johanno Butters.

Vsem zaslužnim, avtorjem prispevkov, organizatorjem, izdajateljem in denarnim podpornikom smo hvaležni za oboje, za odmeven znanstveni simpozij in za to dragoceno knjigo, zaradi katere smo se danes zbrali. Doživela je že nekaj predstavitev v evropskih prestolnicah in v univerzitetnih mestih, zdaj pa jo pozdravljamo tudi v Trubarjevem mestu, prestolnici naše države Slovenije, ki je bila v Trubarjevem času že tudi prestolnica njegovega verskega in pastoralnega delovanja, ne pa tudi literarnega, prevajalskega in književnega; to se je večinoma dogajalo na Nemškem.

Preden se neposredno obrnemo h kratki predstavitvi zbornika, naj bežno obnovim razsežnosti Trubarjeve misli in njegovega delovanja ter poudarim, kaj Trubar pomeni nam Slovincem in evropski skupnosti narodov, ne glede na politične meje in versko pestrost teh prostorov. Za iztočnico naj si pomagam z dvema navedkoma slovenskih pisateljev iz 2. polovce 20. stoletja:

»Slovenci smo pravzaprav zmeraj imeli preroke, nismo pa imeli voditeljev. [...] Kultura je bila, ki je Slovencu oblikovala prostor in svet, prerok je bil, ki mu je kazal pot v življenje.« (Primož Kozak: *Slovenec v tujini*, 1971.)

»Naša zgodovina bi bila lahko sestavljena iz samega tarnanja, ki bi kot preplašeni grški zbor spremljalo tragedijo, katere glavni igralci so bogovi uničevanja, razseljevanja in ubijanja. V tej temni tragediji, v kateri ni niti ene same svetle sence, pa je vendarle sredi XVI. stoletja zasijala luč, ki je marsikaj obetala. In to je bilo slovensko protestanstvo. ! [...] Pravil sem ti o vélikem gospodu Primožu Trubarju in njegovi kulturni politiki, ki je bila nadvse evropska in tudi že do neke mere narodnostno zavedna. [...] V njem sem zasledil [...]: svetovljanstvo, veselje do življenja omiko. [...] Bil je tisti, ki je v plahem prihajanju raznih umetnosti, umetnosti glasbe, slikarstva in pisanja

vendarle bil najbolj razgledan človek in tudi tisti človek, ki je bil najgloblje zakoreninjen v slovensko zemljo.« (Jože Javoršek: *Kako je mogoče?*, 1969)

Razsežnosti Trubarjevega ustvarjanja imajo svojo širino, globino in višino; zgotavimo jih lahko v nekaj poglobitvenih točk: vera in cerkvena reforma, materni jezik in slovenska knjiga, etični prerod (vsaj na Balkanu še) srednjeveškega človeka, razumevanje in pojmovanje etnične in ozemeljske skupnosti Slovencev.

Vera: duhovno romanje od katolištva teocentrizma prek humanističnega reformatorstva, empiričnega izkustva, iskanja v teološki znanosti v Evropi (Švica) do luteranskega bavarskega in württemberškega reda. Sledovi so izpričani doma (Ljubljana, *Cerkovna ordinaga*) in na Nemškem (Kempton, cerkveni red).

Etični prerod: od srednjeveškega univerzalizma do osvobodene in odgovorne osebnosti (družina, zakon, poštenje, odnos do gosposke, do blišča cerkve, naivne pobožnosti, etične podobe drugih verstev, npr. islama, itd.)

Slovenski jezik in knjiga: konsistuiranje knjižnega jezika je epohalni dogodek narodne zgodovine, vprašanje njegovih temeljev, tj. njegove jezikovne substance (glasov, besed, oblik v pisnem sestavu in načel njegove urejenosti), zato ni le jezikovno, ampak eminentno narodno, skupnostno vprašanje. Zgodovina teorij, tj. vprašanj in odgovorov o podobi in delovanja jezika, se začne z obdobjem nastanka knjižnega jezika in z njegovim poglobitvenim tvorcem, Primožem Trubarjem.

Zaradi Trubarja in njegovih je eden naših največjih pesnikov, bojevnik za našo etnično samostojnost in tudi pomemben premišljevalec o krščanstvu sredi 20. stoletja lahko zapisal takole:

»Beseda je za človeka začetek bivanja, utemeljevanje njegovega jaza v družbenem in moralnem redu. [...] Afirmacija individualnosti se začne šele z zavzemanjem odnosov, ko začne z besedo oživljati samega sebe in pozivati bližnjika. Človekovo bitje je naravnano v udeleževanje resničnosti. Sleherna beseda je magični ključ, ki odpira vrata v neznani svet okolja in zgodovine. Razvija vedno novi način bivanja in pojmovanja resničnosti. [...] Ni nobenega drugega popolnejšega pristopa k resničnosti, kakor je imenovanje sveta z materin-

ščino. [...] Jezik ni nikoli sredstvo do cilja, ampak del človekove samobiti. Jezika se naučimo hkrati s svojim počlovečenjem. Kdor se nauči materinskega jezika, izvrši prvo in največje duhovno dejanje.« (Edvard Kocbek: *Misli o jeziku*, 1963.)

Tudi v postmoderni tehnološki družbi in ob združevanju evropske civilizacije fascinacija s Trubarjevo vsestransko stvariteljsko močjo in neverjetno skladnostjo njegovega mnogopomenskega duhovnega podviga ni nič manjša. Nasprotno. Tudi novejša znanstvene raziskave njegovega dela kažejo, da je bil Trubarjev koncept slovenskega knjižnega jezika globoko premišljen in izdelan in zato daljnosežno uspešen. Poleg njegovega izvirnega in prevajalskega pisanja je treba omeniti še organizacijsko postavitev slovenske protestantske Cerkve in njene pravne regulacije, vzgojno in izobraževalno delo za duhovnike in mladino, velik prispevek k oblikovanju slovenskih pesmaric in ne nazadnje oblikovanje zbirke knjig za versko in splošno duhovno izobrazbo slovenske mladine. Vse to skupaj se nam razkriva kot trdna humanistična katedrala, kot skladi in trden narodni kulturni program, zato ni čudno, da njegovo in seveda tudi delo njegovih sodelavcev povezujemo z nastankom nacionalne ozaveščenosti in začetno stopnjo nastajanja slovenskega naroda.

K dograjevanju naše državne, nacionalne, verske in kulturne podobe bistveno prispevajo tudi take knjige, s kakršno se srečujemo danes, zato se zdaj na kratko obrnimo k njeni vsebini.

Ta je temeljito in dobro predstavljena že v uvodu, ki ga je izdelal prof. dr. France Martin Dolinar in ga bodo bralci in raziskovalci lahko sami preučili. Knjiga ima nespregledljivo dvojno podobo, ker jo avtorsko tvorijo nemški in slovenski strokovnjaki, pri čemer je delež prvih nekoliko obsežnejši (15 enot) od deleža drugih (12 enot).

Zbornik uvaja poseben uvodni sklop, ki vsebuje poleg svečanega nagovora evropskega poslanca Lojzeta Peterleta še tri pomembna dopolnila: povzetek vseh prispevkov, zemljevid Notranje Avstrije v Trubarjevem času in njegovo razlago. Vse troje je prispeval dr. France M. Dolinar. Jedro tvori šest vsebinskih sklopov: *Posmrtnica Trubarju*, *Biografija in teologija*, *Jezik in knjige*, *Württemberg*, *Habsburška monarhija* in *Spominjanja*. Najobsežnejša in najbolj temeljita sta osrednja dva sklopa, ki vsebujeta vsak po približno sto strani. Taka uredniška

zasnova jasno kaže, da gre za željo po celoviti predstavitvi Trubarjevega dela in njegovega pomena za obe njegovi deželi, nemško in slovensko, pa tudi za širšo evropsko kulturo. Znotraj vsebinskih celot se nam pokaže, da se razprave, študije in bolj dokumentarni deleži ukvarjajo z vsemi bistvenimi področji Trubarjevega dela: teološkim, verskim pastoralnim, cerkvenim organizacijskem, prevajalskim, pisateljskim, šolskim in še katerim, čeprav ne vselej enako poglobljeno.

Zelo zanimiv je prvi vsebinski sklop, ki prinaša znanstvenokritično objavo posmrtnega poslovnega govora, ki ga je imel znameniti teolog Jakob Andreae. Obdelava bo nedvomno dragocena za nadaljnjo strokovno rabo. Posrečeno jo dopolnjuje Brendlejev oris razmer v razpadajočem derendingenskem župnišču in predstavitev Trubarjeve podjetnosti pri ureditvi cerkve, župnišča in družinskega posestva z vinogradom.

Drugi sklop je posvečen novim ugotovitvam iz Trubarjeve biografije (Boris Golec), predvsem pa njegovi teološki misli in praksi (Rolf-Dieter Kluge, Ulrich Köpf) ter organizacijski in pravni ureditvi slovenske reformirane cerkve (Lilijana Žnidaršič Golec). Ta del nam je tudi najbolj znan že iz dosedanjih objav navedenih avtorjev (npr. Köpf v *Stati inu obstati*, 2010).

V tretjem sklopu, ki govori o Trubarjevem prevajalskem in pisateljskem delu, imamo pregled nad njegovimi objavami, pa tudi strokovno osvetlitev njegove prevajalske prakse, posebej zanimiv pa je prispevek o tiskarju in knjigotržcu Janžu Mandelcu.

Četrty sklop prinaša razprave, ki obdelujejo Trubarjevo razširjeno delovanje, povezano s hrvaško reformacijo, Koprčanom Petrom Pavlom Vergerijem, humanističnim delom rojaka Tifferna, družbenim, političnim in kulturnim utripom Tübingena, s tedanjimi verskimi dostojanstveniki, znanstveniki, umetniki, obrtniki, plemenišaši idr. Tu je za povprečnega poznavalca reformacije in Trubarja veliko vznemirljivega in zanimivega gradiva.

Zgodovinsko analitično poglobljen in znanstveno natančen je zlasti peti razdelek, ki prinaša zgodovinske razprave o habsburški monarhiji in njenih notranjeavstrijskih deželah (Schindling, Pörtner), širitvi reformacije na Madžarsko in v Prekmurje (M. Hein), pa

tudi v naše ožje področje s študijo F. M. Dolinarja o škofu Hrenu in rekatolizaciji naših dežel.

Za slovenskega bralca je zelo prikupen zadnji razdelek, ki se ukvarja s celovitim duhovnim profilom našega reformatorja (Z. Štrubelj) ter z njegovim »posmrtnim« bivanjem med Slovenci. To je navzoče ne samo prek njegovih knjig, ampak tudi s številnimi javnimi spomeniki. Poglavje je posebej obogateno s številnimi reprodukcijami, še dodatno pa z bogato bibliografijo (Z. Štrubelj).

Trubar je umrl z zavestjo pravičnika, ki je izpolnil poslanstvo, za katerega je bil rojen. Izdajo prve slovenske knjige je imel za epohalen dogodek; leta 1561 ga je pokomentiral z monumentalnimi besedami: »Odkar svet stoji, se to nikdar ni zgodilo.« Slovenščina se je do njega zgolj zapisovala – po njem se je pisala in tiskala. Rojakom je omogočil neposredni stik z Božjo besedo. Prav tako je zasnoval prvo vseslovensko institucijo v zgodovini – Cerkev Božjo slovenskega jezika (o njej je pisal že leta 1555). Tradicionalne deželne meje niso bile ovira za njegovo misel in še leta 1575 je koroške protestante usmerjal k določbam svoje *Cerkovne ordninge*. Trubarjeva silovita vnema za razvoj šolstva, brez katerega bi zahteva po slehernikovem prebiranju *Biblije* ostala mrtva črka na papirju, ni bila nič manjša od Luthrove.

Primož Trubar v evropski kulturni zgodovini ni nikoli doživel »kulturnega molka«, kakršnega je bil deležen med Slovenci v 18. in 19. stoletju, saj so ga predstavljali ali vsaj omenjali številni pregledi verstva in književnosti na nemško govorečem evropskem prostoru. Njegove knjige in knjige drugih naših protestantov so zbirali in hranili v vseh glavnih evropskih kulturnih središčih, od Kopenhavna na Danskem prek Berlina in drugih nemških mest (München, Nürnberg, Kempten, Dresden itd.), pa seveda na Dunaju, v Pragi in zelo zgodaj tudi v Londonu. Največ izvirnikov pa se je navsezadnje vendarle zbralo in ohranilo v slovenski Ljubljani.

Današnja nova knjiga pomembno nadaljuje in pogloblja bogato bero, ki so jo že doslej nakopičili nemški in slovenski raziskovalci Trubarjevega dela.